

Galbūt kada nors mes suprasime, kad mitinio ir mokslinio mąstymo logika yra ta pati ir kad žmogus visada mąstė taip pat gerai.

Claude Lévi-Strauss

Mitų pasaulis yra ne tėvynė, o labirintas, iš kurio, norint išsaugoti savo tapatybę, būtina pasprukti.

Max Horkheimer, Theodor W. Adorno

Nacionalumas vėl tampa išskirtine laiko žyme. Stengdamiesi išsivaduoti iš visa apimančio globalizavimo, kosmopolitinės orientacijos ir visuotinio unifیکavimo proceso, kaip begalinio, alinančio ir pražūtingo labirinto, kuriame prarandamas erdvės suvokimas, laiko pojūtis, vertybinės nuostatos, daugiausia dėmesio skiriame autentiškam tapatumui. Prasmingas tapatumo formavimas pradedamas nuo istorinių suvokčių, tikrovės transakcijų ir dabarties investicijų į ateitį. „Įsivaizduojamos bendruomenės“ gali išlikti tik plėtodamos savąjį tapatumą, originalumą, nepaprastumą, ugdydamos nacionalinę vaizduotę, skatindamos pasididžiavimą, atskleisdamos pozityvius jausmus ir prasmingą laikyseną.

Tautinis tapatumas neatsiejamas nuo politinės visuomenės brandos, tautiniai mitai, demonstruojantys kolektyvinės atminties ir vaizduotės horizontus, virtę masinio vartojimo produktais. Mitinis pasaulėvaizdis tapęs visuomeninių poreikių įkaitu. Šiuolaikinės nacijos privalo rekonstruoti savo pagrindus, ir tai įmanoma padaryti tyrinėjant tautinius mitus ir atmintis, ieškant etnosimbolinių apraiškų ir savitumo, nepaisant laiko keliamų išmėginimų (Smith 1999). Laiko, tautų ir tautiškumo sąsajos, lyginant programas, mitus ir realybes, iškeliamos Erico Hobsbawmo tyrinėjimuose. Europos istoriografijoje įžvalgiai parodęs socialinius judėjimus, ideologines įtakas, esminius tapatumo faktorius, jis atskleidė aktualias Vidurio ir Rytų Europos paradigmas, pvz., literatūrinės kalbos formavimosi ir tautos istorijos paraleles, kurios būdingos ir Lietuvai (Hobsbawm 1990 54), kaip ir tautiškumo transformacijos skirtingais XX a. laikotarpiais, kurias lėmė politiniai įvykiai ir pokyčiai Europos žemėlapyje.

Istorijos ir ideologijos tyrinėjimuose keliami tautos kilmės klausimai siejami su argumentacijos modernizavimu, kaip ir tolesnis šiuolaiki-

kinių visuomenių egzistavimas – su kultūrinių nacionalumo pagrindų plėtojimu (Anderson 1991). Ateities prognozavimo scenarijai, kaip ir praeities įvertinimas, yra aktualus tautiškumo pagrindas. Praradusios mitinių praeities kodą, tautos, kaip ir naratyvai, turi jį atrasti iš naujo: tauta gyvuoja kaip ambivalentiška struktūra, nes ji negalinti egzistuoti be mitinių pagrindų, kurdama naujus mentalumo horizontus (Bhabha 1990).

Esame susaistyti realybės, nuolat atsiduriame iškreiptų prasmių aklavietėse, didžioji egzistencinė triada: praeitis, dabartis, ateitis nuolat susipina, ir aiškių kriterijų, skaitymo kodų, suvokimo galimybių transformacijos kuria tariamą realybę. XX amžius sustiprino mito, kaip struktūrinio universumo, archetipinės patirties, prasminio mechanizmo, vyravimą. Mitas įteisino savitą prasmių tinklėlį, kuris aprėpia itin platų spektrą nuo šventų, sakralių dalykų iki marginalinių, profaniškų, imitacinių prasmių modelių.

Mito istorija virto socialinių, politinių, religinių, kultūrinių reiškinių tyrinėjimu, atskleidžiančiu aktualias, svarbias ir inovatyvias reikšmes. Pirmasis mito modelį įprasmino sociologijos pradininkas ir antropologijos propaguotojas, prancūzų mokslininkas Émile'is Durkheimas, savo darbuose atskleidždamas, kad pasaulis yra suvokiamas remiantis socialiai sukurtomis ir išmoktomis klasifikacinėmis schemomis, kurių pagrindinis bruožas yra binariškumas. Mitai, kaip ir religinės idėjos, yra peržengę savąjį ratą ir suformavę itin platų veiklos barą. Jo manymu, visame mūsų intelektualiniame gyvenime dominuoja tam tikros esminės sąvokos, nuo Aristotelio laikų vadinamos suvokimo kategorijomis – laikas, erdvė, rūšis, kiekis, priežastis, materija, asmenybė ir kita, atitinkančios pačias universaliausias daiktų ypatybes, „yra nelyginant tvirti rėmai, įkalinantys mąstymą“ (Durkheim 1999 13–14). Įkalinimo supratimas nėra vien laisvės, laiko ir vietos apribojimo sankcija, tai tartum ne tik mūsų pačių, bet ir visos žmonijos egzistavimą aprėpiantys abstraktūs ir nepersonaliniai rėmai, kuriuose skleidžiasi begalybė, nekintamų ir apibrėžtų atramos taškų atžvilgiu besirutuliojantys visi įmanomi įvykiai, kai kiekviena laiko atkarpa vertinama skvarbiu analitiniu žvilgsniu.

Mitinio mąstymo savitumas grindžiamas analogijomis su moksliniu mąstymu ir bendru tapatumo principu. Tiesa, idėjų istorijoje didelę reikšmę turinčios plačios vaizdinių sistemos, kaip mitologija, neretai ignoruojamos. Svarbiausias mitologijos bruožas yra prieštarīgumas, pasižymėjimas „pačiomis prieštarīgiausiomis savybėmis, kurie kartu yra vienis ir daugis, materialūs ir dvasiniai, kurie gali be galo be krašto skaidytis ir neprarasti to, kas juos sudaro; mitologijoje tai aksioma, teigianti, jog dalis atstoja visumą“ (ten pat 17).

Tyrinėjimų tikslai nustato metodologinio labirinto taisykles. Išsivaduoti iš jo galėsime tik įvardiję mokslo užduotį ir esmę, pasirinkdami José Ortegos y Gaseto pasiūlytą aksiologinę schemą: „Mokslo užduotis yra išradinėti apibrėžimus. Jo esmė – metodiškos pastangos pabėgti nuo objekto į jo sampratą. Taigi samprata ar apibrėžimas yra koncepcijų seka, o koncepcija savo ruožtu yra mentalinė objekto aliuzija“ (Ortega y Gasset 1995 136), be to, reikia pabrėžti, kad mokslui rūpi ne atskiri daiktai, faktai, įvykiai, o ženklai, vaizdiniai, struktūros, kurios galėtų juos pakeisti sistema ar pateikti kaip visumą.

Mitas esąs kultūrinio tapatumo dalis, su istorine realybe nėra taip glaudžiai sietinas kaip su idėjų pasauliu. Struktūriniai panašumai, ieškojimai ir atradimai – tai XX a. mokslinių tyrinėjimų nuopelnas. Mitą išvaduojant iš tradicinių formalių apribojimų, suteikiamos humanitarnių ir socialinių mokslų regalijos.

Remiantis struktūrinės lingvistikos patirtimis, buvo formuojama ir mitų, kaip ženklų sistemos, apibrėžtis. Claude'o Lévi-Strausso teigimu, mitas yra pasakojimas, pranešimas, žinia, perteikianti giluminę mito struktūrą, kuri išreiškiama binarinėmis opozicijomis, svarbiomis visuomenei, kurioje šis mitas yra paplitęs. Norėdamas pagrįsti mito, kaip sudėtingos formos, tyrinėjimus, jis pateikė analogiją su orkestro partitūra: „Ar tik nereikia šių melodinių frazių, užuot jas iššifravus paeiliui, šifruoti kaip elementus visumos, kurią būtina aprėpti iškart?“ (Lévi-Strauss 1996 56). Harmonijos siekimas, raidos tyrimai ir sutapimų ieškojimai skaitant mitus, struktūros išvestinės ir variantų schemos atskleidžia jo savitumą ir grindžia populiarumą.

Mitas paplitęs itin plačiai: antikinis paveldas, ikirikščioniškieji tikėjimai, epo tradicijos, krikščioniškosios parabolės, vidurinių amžių naratyvai, naujųjų laikų vaizdiniai. Iškėlęs žmogui būdingą savybę – kurti simbolius, Ernstas Cassireris savo darbuose apie mitinio mąstymo formas, mitologijos filosofiją, kalbos ir mitologijos santykius, mitines erdves atskleidė ir apibrėžė svarbiausias mitiškumo gaires. Pasak Ericho Frommo, šiuolaikiniai žmonės yra pamiršę simbolių kalbą, nors būtent ji esanti „vienintelė universali žmonijos sukurta kalba, bendra visoms kultūroms ir nesikeičianti per visą žmonijos istoriją“ (Fromm 2008 15), visuomenei svarbu vėl išmokti šios kalbos, siekiant geriau pažinti save ir suprasti mitus, pasakas, sapnus ir ritualus.

Derindamas sociologiją, semiologiją, struktūrinę antropologiją, literatūros tyrinėjimus, Roland'as Barthes'as suteikė mitui naujų aktualių reikšmių. Viena vertus, mitas esąs ideologijos priemonė, jis formuoja ir atskleidžia tikėjimo postulatus. Kita vertus, kaip diskursy-

vinis elementas mitas yra ženklas, komunikacinė sistema, tam tikras pranešimas, kuris kaip ideograma atskleidžia pačias įvairiausias slinktis: „Kiekvienas pasaulio objektas gali pereiti į uždara egzistenciją, tapti nebyliu, atgauti žodinę raišką, atsiverti visuomenės reikmėms“ (Barthes 1957 216). Pabrėžiant, kad mitu gali tapti viskas, kas padengiama diskursu, plačiai atveriami tyrinėjimų vartai. Substancialių ribų nėra, yra tik formalūs apribojimai. Taigi mitas gali būti viskas, nes mūsų pasaulis yra be galo sugestyvus. Skaitymas ir mito dešifravimas atveria suvokčių galimybes, įsisavindamas mitą, skaitytojas maloniai kviečiamas „atskleisti savo dvasios gelmes“. Akivaizdu, kad mitas savitu būdu paverčia prasmę forma, jis valdo formą, pagrobdamas kalbą. Kaip pirmykštis mąstymas tampa mito nuosavybe? Kalba taip pat neišsaugo autonomijos. Mitas, pasak Barthes'o, tapęs istorijos objektu dėl dviejų dalykų: dėl formos, kurios motyvacija gana sąlygiška, ir dėl istorinio objekto kilmės supratimo. Ar mitas yra depolitizuotas žodis, kaip daugiau negu prieš penkiasdešimt metų teigė Barthes'as? Ar vis dėlto mitologija šiais laikais apėmė visas įmanomas sritis?

Išsivaduoti iš tariamai aprėpiančios visagalybės – vienas svarbiausių ideologinių uždavinių. Naujos atvertys tartum mokslinės sėkmės garantas sukuria ideologinių patirčių sugestiją. Ideologijos ir jos šmėklų dilema, propaguojama Slavojaus Žižeko darbuose, atsiremia į „pasaulio pabaigos“, kaip gyvybės formų išnykimo vizijos, matricą. *Kaip* generuojanti matrica, ideologija reguliuoja regima ir neregima, įsivaizduojama ir neišivaizduojama santykius, kisdami šie santykiai sąlygoja naujus pokyčius, kurie prilygintini „seno“ ir „naujo“ dialektikai (Žižek 2005 67).

Istorija ir ideologija, tautiniai mitai, iliuzijos ir realybė XXI a. pradžioje tampa naujųjų naratyvų dominantėmis. Šiuolaikinės tapatumo technologijos grindžiamos dabarties aktualijomis ir praeities patirtimis, orientuotomis į ateities provizoriją.

Kaip rašė vienas iš moderniosios kultūros istorijos tyrėjų Johanas Huizinga, istorija, stengdamasi suprasti ir interpretuoti prasmes, kurios slypi praeityje, visada yra viena iš duoklės formų praeičiai ir negali dėl to turėti daugiau jokių pretenzijų, beje, tai intelektualiai forma, kurioje civilizacija pati apmoka sąskaitas iš savo praeities (Huizinga 1963). Praeities pamokose gausu pačių netikėčiausių dalykų ir kiekvienas gali rasti tai, ko ieško: pozityvumo, kaip Huizinga, vaizduotės, kaip Jacques'as Le Goffas, ar praeities dimensijos išsaugojimo, kaip Hannah Arendt.

Istorinėms realybėms suteikiami sąlygiškumo ženklai, kuriant prasmės efektus ir plėtojant universalios mediacijos temas, nes, diskurso dėsnio laikydami idealią tiesą, o rutuliojimosi principu pasirinkdami jo imanentišką racionalumą ir atkartodami „pažinimo etiką, kuri žada tiesą tik jos trokštantiems ir tik galintiems ją mąstyti“, temas atrandame kaip atsaką, galbūt ir kaip paspirtį „šiam ribojimų ir pašalinimų žaismui“ (Foucault 1998 30).

Interpretuodami praeitį kuriame savitą šiuolaikinę istoriją, kuri atitinka mokslų kriterijus ir kartu turėtų formuoti naują idėjų erdvę, nes „istorija nesusiduria su neišvengiama alternatyva: arba rašyti atradimų kroniką, arba aprašinėti idėjas ir nuomones“ (ten pat 48–49). Pasirinkimo amplitudė išties įvairi. Metodologinis XX a. poliologas nėra tik fikcija. Mentaliteto tyrinėjimai suformavo įtaigų istorinių interpretacijų lauką ir užduotis dabarčiai.

Neigdami ateities svarbą, gyvendami čia ir dabar, vis tiek ieškome sąlyčio su vizijų pasiūlomomis galimybėmis. Subjektyvūs ieškojimai siekia aktualaus objektyvumo. Ideologinės nuostatos formuoja realybės suvoktis, nevengiant tautinio pasidrašinimo, kaip galimybės laisvai pasirinkti ir kartu deramai atstovauti savo tautai ir pilietinei pozicijai.

Iš tiesų norėtusi paklausti, susidūrus, anot Žižeko, su kitokia, paradoksalia topologija, kurioje grynoji ideologija yra paviršius, bet, susiejus tiesiogiai su kuo nors, pasikeičia, atstodama „kažką – kas yra ,giliau nei pati gelmė‘, kas yra tikresnis nei realybė“ (Žižek 2005 111). Tai kas iš tiesų yra realybė? Kažkas ne itin tikro? Tarp tikro ir netikro?

Nacionalumo sugestijos neišvengiamai vėl grįžta į aktyvaus ideologinio vartojimo apyvartą. Identifikaciniai modeliai Europos Sąjungos erdvėje minimalizuojami iki tautinių suvokčių: kaip neprarasti tapatumo, išsaugoti sociokultūrinę aplinką, išvengti mitologijos spendžiamų spąstų ir klišėmis tapusių labirintų.

Idealumo siekiniai pragmatiniame šiandienos pasaulyje gaivintini ir palaikytini kaip dvasinio tobulėjimo paradigmos. Atsiribodami nuo aukštesnių siekių ir svajonių, atsiduriame tapatumo izoliacijoje ir esame susaistomi savo pačių ribotumo.

* * *

Istorijos atradimai ir atsivėrimai yra neišsenkami, savo ieškojimų labirintuose susiduriame su laiko ir erdvės problema, kuri išvengia banalių ir primityvių eksplikacijų, suteikdama mums tvarumo galimybę, ir leidžia patikėti idealių dalykų būtimi. Tapatumo dalykai, tėvynės ieš-

kojimai, atminties akcentavimas nėra vien retorinės egzaltacijos išraiška, konkreti idėjų diagrama parodoma programinėje lietuvių kultūros tyrinėtojos Ritos Repšienės išangoje „Mitologija šiandien: nacionalumo klausimai ir istorinės perspektyvos“. Pasirinkdami tyrinėjimų laukus, požiūrį, laikyseną, turėtume atrasti analogijoms atvirą ir kartu nepavaldų, unikalų mitologinį iliuzinį pasaulį, kuris nustebintų paprastumu ir aktualumu.

„Gimtoji Europa“, išsivadavusi iš poetinių ar eseistinių vizijų, tapo politine ir socialine realybe. Garsaus lenkų intelektualo Andrzejaus Mencwelio nuomone, mūsų regioninės Europos vizija „yra taip arti tikrovės kaip niekada anksčiau“. Istorinės impresijos, aliuzijos, apibendrinimai atveria subjektyvų, išgyvenimų sklidiną, įvairialypį kultūrinį autentiškumą. „Džiugaus pakylėjimo gaida“, samprotaujant apie Vidurio Europą, kuria ypatingą sugestyvumo nuotaiką. Hermeneutinė idėjų, situacijų, faktų egzegezė tampa aktuali.

Czesławo Miłoszo *Gimtoji Europa* tapo savitu luotu, galimybe persikelti į kadaise gyvavusią istorinę ir kultūrinę tikrovę. Pranašiškos šių laikų Europos vizijos! Ateities didybė ir paprasti, asmeniniai kasdienybės vingiai, atsitiktinumų grandinė ir neįprastos laiko bedugnės, atsiradusios tarp praeities idealizmo ir pragmatiško dabarties pasaulio. Intelektualinis paveldas atrakinamas daugybės istorinių legitimacijų būdu: keičiantis net tokioms esminėms nuostatoms, kad „neigiama motyvacija visada bus stipresnė už teigiamą motyvaciją“. Šiuolaikinis istorijos mokslas, humanitarinės diskusijos apie istorinį modernųjų tautų formavimąsi, ideologiniai konstruktai ir skirtingas etninis turinys, įtaiga, argumentai ir istorinis subjektyvumas formuoja Vidurio Europos statusą visuotinėje istorijoje.

Kultūros sociologijos teorija, plėtota lyginamųjų civilizacijų analitiko Vytauto Kavolio darbuose, atskleidžia liberalios istoriografijos kanono susikūrimo aplinkybes Lietuvoje po 1990 m., – tai kultūros istoriko Vytauto Berenio tyrinėjimų tema. Auklėjamoji istorijos funkcija, metodologinės inovacijos, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorija ir kultūra įgalina liberalių vertybių sklaidą visuomenėje. Liberalizmo ideologija prigimtinę bendruomeniškumo sampratą pakeitė moderniuoju individualizmu. Mokslinis požiūris įsitvirtino kaip liberalus ir tapo institucine ideologine jėga.

Sąmoningai vengdamas bendruomeninių prasmų, liberalizmas išsilaisvino iš ideologijos ir pabrėžė nepagarbą tradicijoms: „Aistorinis individo vaizdavimas istorijoje, jo pastangos išsivaduoti iš jo laisvę ir moralę gniuždančios tradicijos“ Kavolio įvardijamos kaip „represyvioji

sistema“. Tautinis istorinis diskursas įgauna naujas konotacijas, nyksta ankstesnės dominantės ir randamos naujos tautinio tapatumo galimybės. Globalizacija, integracija, vartotojiška visuomenė istorijai primeta pragmatines funkcijas.

Kaip tyrinėti praeitį? Sekant mokslinės istorijos nuostatomis, praeitį vertinant kaip objektyvią pažintinę duotybę, naikinama kūryba, gyvenimas, tikrovė, t. y. realumas, autentiškumas. Taigi turi būti, anot Friedricho Nietzsche's, kuriama nauja istorinio pažinimo strategija, puoselėjanti užmarštį, atverianti „naujas istorijos didaktikos erdves“ ir kurianti tautines bei pilietines genealogijas.

Tokį istorijos dekonstravimą puikiai parodo Tado Blindos mitas, kurį išsamiai ištyrė Dublino kolegijos universiteto istorikas Tomas Balkelis. Herojumi tapusio plėšiko istorija, visų pirma, atskleidžia bendruomenės įsitikinimus, populistinius poreikius, socialinius tapatumo siekius. Antra, plačiai plėtojamas Tado Blindos heroizmas tampa ir kultūrinės reprezentacijos forma. Trečia, elito pastangomis ši istorija mitologizuojama ir jai suteikiamos fiksuotos ideologinės prasmės. Apskritai, Tadas Blinda nėra vienišas tautinis herojus, anglų Robinas Hudas, australų Neddas Kelly, amerikiečių Jesse'is James'as ir panašūs pusiau kriminaliniai veikėjai populiarūs visame pasaulyje. „Socialinis banditizmas“, kaip protesto forma, ypač būdinga valstietiškomis visuomenėms. Legendų apie herojinius nusikaltėlius kūrimas paskatina mitų formavimąsi.

Atlikdamas socialinės ir politinės mobilizacijos vaidmenį, Tado Blindos mitas tapo kolektyvinės atminties ir tautinio tapatumo dominante. Išsivaduoti iš įsigalėjusių stereotipų yra itin sunku. Pasirenkama tariamai reali idilija, praeitis mistifikuojama, jai pritaikomas herojaus kūrimo tinklelis. Taip Tado Blindos „herojiniai nuopelnai“ įkūnijami literatūroje, dailėje, teatre, kine ir muzikoje. „Sviesto lygintojas“ atgimsta pačiomis netikėčiausiomis formomis: CD-ROM žaidime „Kieti riešutėliai. Tadas Blinda. Kirčiavimas“, politiniuose įvaizdžiuose (taip žiniasklaidoje buvo pristatomas susikompromitavęs politikas Rolandas Paksas) ar net tampa komercinės prekės ženklu („Blindos alus“ ir pan.).

Žiniasklaida, kaip galinga informacijos priemonė, gali pati formuoti ir kurti šiuolaikinius mitus. Viena garsiausių Estijos spaudoje paplitusių istorijų apie brolius Ūlo ir Aivarą Voitkas, kurie, būdami eiliniai nusikaltėliai, per žiniasklaidą susilaukė didžiulio visuomenės susidomėjimo ir paskatino viešą dialogą apie socialinių ir politinių vertybių svarbą. Tartu Literatūros muziejaus tyrėja Eda Kalmre pademonstruoja herojinės saktės kūrimo trafaretą žiniasklaidos sukurtai sagai apie

Voitkas. Beje, atkūrusioje nepriklausomybę Estijoje nėra buvę kito tokio reikšmingo ir taip plačiai angažuoto pramoginiu bei komerciniu požiūriu įvykio.

Realūs įvykiai ir jų pateikimas žiniasklaidoje minėtu atveju nebūtinai aiškios skirties, tai būdinga šių dienų tikrovei, kuriai plačiai taikomas mitinio idealizmo kanonas. Didvyris ar nusikaltėlis – vienas esminių savivokos klausimų, kai istorija tampa tautosaka, įstatymas riba, kuri atstovauja dviem skirtingiems poliems: valdžiai ir liaudžiai; atsidūręs už įstatymo ribų, gali pretenduoti į herojus, kuriuos remia liaudis ir jos kuriama legendinė tradicija.

Tapatumas peržengė įprastas laiko apibrėžtas ribas ir tapo postnacionaliniu, tačiau mes išliekame prisirišę prie tautos, kultūros, kalbos ir istorijos mitų, nacionalinės jausenos yra svarbus tapatumo veiksnys. Politinės denacionalizavimo nuostatos keitimas išsamiai nagrinėjamas postmoderniojo diskurso Lietuvoje kūrėjo Vytauto Rubavičiaus straipsnyje „Europinis politinis tapatumas: *demosas*, pilietinės vertybės ir nacionaliniai bruožai“. Nacionaliniai, tautiniai ir bendruomeniniai tapatumai formuojami ir palaikomi socialinės, kolektyvinės ir kultūrinės atminties. Vykdytiną politinės denacionalizacijos nuostatą, be abejonės, lemia naujų reiškinių paplitimas: postnacionalinis tapatumas, europinis konstitucinis patriotizmas, taip pat besąlygiškas šventinumas ir jų diskursai. Kitokia istorinė patirtis, nacionaliniai jausmai, padėję išsivaduoti iš sovietinės okupacijos, taip pat sukaupia sovietinė denacionalizacijos patirtis – jausenos, į kurias reikia atsižvelgti kuriant naują europinį *demosą*.

Kaip pažvelgti į kultūrinį pokario paveldą, atrandant tapatumo galimybes pajusti istorinės tikrovės skonį ir išsaugant autentišką istorinį kontekstą išvengti įsigalėjusių požiūrio, skirstymo ir pasirinkimo nuostatų, ypač kai apžvelgiama tik pirmaisiais pokario dešimtmečiais sovietinėje Lietuvoje leista literatūra muzikos klausimais? Įvertinti istorinį palikimą gana sunku siekiant išvengti schematizavimo ir dėliojimo remiantis objektyviais kriterijais, nors tai ir mėginama padaryti Ingos Jankauskienės straipsnyje.

Performatyvumo strategijos puikiai atskleidžia ir istorines realybes, ir didįjį amžinąjį mitą tarp būties ir nebūties įkūnijantį Hamletą. Scenovaizdžio funkcionalumas, vaidybos, kaip atlikimo esaties, fiziškumas, sceninių įvaizdžių konkretumas ir materialumas yra esminės Eimunto Nekrošiaus 1997 m. pastatyto Williama Shakespeare'o „Hamleto“ nuostatos. Teatrologės Rasos Vasinauskaitės straipsnyje išvalgiai pateikiamos tapatumo svarba, lyginimo galimybės ir meninė pozicija,

kuri liudija, kad neįmanoma išsivaduoti iš tave supančios istorinės realybės, nors kiekviena epocha savo laiką, kaip ir kiekvienas režisierius savo teatro koncepciją, savaip sutelkia į Hamleto paveikslą. Tad šandienos Hamleto veidui suteikiama papildomų prasmų.

Nacionalumo ženklai ir teatras, kaip tautinio apibrėžimo ieškojimai, atskleidžiami Didžiosios Britanijos Voriko universiteto profesorės Janelle's Reinelt apžvalgoje. Istorinis Estijos teatras atlieka tautinių naratyvų, ypač istorinių, saugyklos vaidmenį, dabar teatras tapo šiuolaikinių pastatymų ir klasikos, tradicijos ir novatoriškumo kovos lauku. Teatras virsta svarbia naujos tautinės resignifikacijos institucija.

Teatras neatsiejama miesto kultūros dalis, urbanistinė dabarties politika taip pat lemiamą žinių ekonomikos plėtros ir siejama su naujais modernybės bei europietiškumo diskursais. Aktualių ir konstruktyvių įžvalgų, aptariant Vilniaus, kaip vienos iš Rytų Europos sostinių, planavimo retoriką gausu šiuolaikinės vizualinės kultūros tyrėjos Skaidros Trilupaitytės straipsnyje „*Naujojo Vilniaus vizija posovietinėje urbanistinėje politikoje*“. Kultūros politika Lietuvoje, kaip ir visoje Vidurio ir Rytų Europoje, formuojama remiantis politinio ir ekonominio pobūdžio problemomis, siekiant skatinti investicijas, vartojimą, tarptautinį turizmą. Paslaugų, ypač pramoginių ir kultūrinių, industrijos kūrimas tampa integratyvia naujosios ekonomikos, kuri dar vadinama simboline, dalimi. Ar „kultūros“ diskursas pas mus taip pat, kaip ir postindustrinėse Vakarų visuomenėse, bus vartojamas kaip instrumentas siekiant ekonominės sėkmės ir tarnaujant elito klasės vartojimo įpročiams tenkinti bei naujai tapatumo politikai propaguoti?

Dabarties ideologija neišsivaduoja iš stereotipinių labirintų: kaimyninės tautos nėra išimtis, išankstinės nuomonės yra įprasta vertinimų nuostata. VDU etnologės Laimos Anglickienės tyrinėjimai papildo ir praplečia šiandieninės populiariosios naratyvinės kultūros erdvę. Folkloro, kaip tradicinės pasaulėjautos raiškos, formos atspindi politinius, socialinius ir kultūrinius pokyčius. Kitataučių įvaizdis populiariuose tautosakos žanruose – anekdotuose, grandininuose laiškuose, juokinguose posakiuose, aforizmuose ir kt., perkeltuose į internetinę erdvę, lieka nepakitęs, nors ir įgauna naujų bruožų: tarptautinių siužetų ypatumų, migruojančių universalių temų, aktualių akcentų ir ženklų.

Baltiškiosios vienybės – lietuvių ir latvių broliškumo mitas vaduojasi iš įprastų etnolingvistinių XIX a. stereotipų ir tampa kitos, virtualios, anonimiškos erdvės gana kontroversiško aptarimo objektu. Sugestyvioje ir plačioje Latvijos kultūros tyrinėtojos Rūtos Muktupavelos apžvalgoje pažymima, kad „pastaruoju metu tarp latvių inteligentijos

ima reikštis nauja, gamtos mokslų pasiekimais grindžiama „unikalaus baltiškojo geno' mitologija“, ir tikimasi, kad ši naujoji mitologija taps dar viena galimybe kurti bendrą baltišką erdvę, puoselėti vienybę ir kartu kurti ateities planus.

* * *

Septynioliktasis *Kultūrologijos* tomas parengtas remiantis 2008 m. spalio 17 d. Vilniuje vykusios tarptautinės mokslinės konferencijos „Istorinės realybės ir mitai nacionalinėse kultūrose“ pranešimais. Taip pat skelbiami nauji lietuvių mokslininkų tyrinėjimai šia tema ir įdomiausios užsienio mokslininkų publikacijos, pateikiančios savitą ir kitokį akiratį mūsų tyrinėjama tema. Nacionalinio tapatumo suvoktys neatsiejamos nuo įprastų istorinės realybės schemų ir mitinių trafaretų. Dabartis, kaip tariamai tobula idealybė, prasmingai sudėlioja savo svarbiausius akcentus ir siūlo naujas ideologines vizijas permainingame šiuolaikiniame pasaulyje.

Politikos aukštumos ir visuomenės kasdienybė, didingi faktai ir gėdinga praeitis, herojų spindesys ir skurdas, religingumo manifestacijos, populiarūs mitai apie nacionalinę didybę ir unikalumą, idealistinės iliuzijos ir tiesos mistifikacijos, siekiamybės ir tapatumo dėlionės bei transformacijos – tokia bendra šio tomo problematika.

Šiuolaikiniai komunikacijos reiškiniai veikia kultūrą, formuoja naujas reikšmes ir patirtis. Kaip išlaikyti savo tapatumą, grįsti ir plėsti pažinimą, kurti patrauklias vizijas, naujai atrandant reikšmingas istorines realybes ir atveriant aktualius mitinius akiračius, siūloma šiame *Kultūrologijos* tome.

Nuoširdžiai dėkoju talkininkams – šios knygos recenzentams doc. dr. Jonui Bruveriu, prof. dr. Gediminui Lankauskui, prof. dr. Gintautui Mažeikiui.

Sudarytoja

Literatūra

- Anderson, Benedict, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Revised Edition, London and New York: Verso, 1991.
- Barthes, Roland, *Mythologies*, Paris: Éditions de Seuil, 1957.
- Bhabha, Homi K., *Nation and Narration*, London: Routledge, 1990.
- Cassirer, Ernst, *Die Begriffsform im Mythischen Denken*. (Studien d. Bibliothek Warburg, Vol. I) Leipzig and Berlin: Teubner, 1922, V; „Zur Philosophie der Mythologie“, in *Festschrift für P. Natorp zum 70. Geburtstag*, Berlin: de Gruyter, 1924, S. 23–54.; *Sprache und Mythos. Ein Beitrag zum Problem der Götternamen*. (Studien d. Bibliothek Warburg,

- Vol. VI), Leipzig und Berlin: Teubner, 1925; "Mythischer, ästhetischer und theoretischer Raum", *Vierter Kongress für Aesthetik und allgem. Kunstwissenschaft*. Bericht hrsg. von H. Noack, Stuttgart, 1931, p. 21–36.
- Durkheim, Émile, *Elementarios religinio gyvenimo formos: Toteminė sistema Australijoje*, iš prancūzų k. vertė Jūratė Karazijaitė, Jonė Ramunytė, Vilnius: Vaga, 1999.
- Foucault, Michel, *Diskurso tvarka*. Iš prancūzų k. vertė Marius Daškus, Vilnius: Baltos lankos, 1998.
- Fromm, Erich, *Pamiršta kalba: Įvadas į sapnų, pasakų ir supratimą*, iš vokiečių k. vertė Gediminas Sadauskas, Vilnius: Vaga, 2008.
- Hobsbawm, Eric J., *Nations and Nationalism since 1780: Programme, Myth, Reality*, Cambridge: Cambridge University, 1990.
- Huizinga, Johan, „A Definition of the Concept of History“, in *Philosophy and History: Essays Presented to Ernst Cassirer*, ed. by R. Klibansky and H. J. Paton, New York, Evanston, and London: Harper Torchbooks / The Academy Library Harper & Row, 1963, p. 1–10.
- Lévi-Strauss, Claude, „Mitų struktūra“, in *Mitologija šiandien: Antologija*. Sudarė Algirdas Julius Greimas, Teresa Mary Keane, iš prancūzų k. vertė Jūratė Navakauskienė, Vilnius: Baltos lankos, 1996, p. 50–75.
- Ortega y Gasset, José, „Mintys apie romaną“, iš ispanų k. vertė Rūta Samuolytė. *Metai*, 1995, nr. 3, p. 134–140.
- Smith, Anthony, *Myths and Memoires of the Nation*, Oxford: Oxford University Press, 1999.
- Žižek, Slavoj, *Viskas, ką norėjote sužinoti apie Žižeką, bet nedrįsote paklausti Lacano: Darbų rinktinė*, sudarė ir iš anglų k. vertė Audronė Žukauskaitė, Vilnius: Rašytojų sąjungos leidykla, 2005.